ปลากัดลำพะยา

Wild Betta Fish

In Lamphaya

ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ
สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ปลากัดลำพะยา

Wild Betta Fish In Lamphaya

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ลิขสิทธิ์ ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

การอ้างอิง ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ. (2562). ปลากัดลำพะยา. ยะลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

พิมพ์ครั้งที่ พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 100 เล่ม

ISBN 978-616-7782-63-8

พิมพ์โดย มีเดีย เฮ้าส์ โทรศัพท์ 0-7321-6692

ปลากัดลำพะยา

Wild Betta Fish

In Lamphaya

คำนำ

การศึกษาทรัพยากรชีวภาพเด่นในหุบเขาลำพญาและการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนในตำบลลำพะยา จังหวัดยะลา ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยประจำปี 2561 จากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) การดำเนินงานภายใต้โครงการนี้มีการศึกษาถึงประเด็นของทรัพยากรชีวภาพที่โดดเด่นในพื้นที่ตำบลลำพะยา ซึ่งทรัพยากรในแหล่งน้ำอย่างปลากัดเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ถูกค้นพบและเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลดังกล่าวครอบคลุมถึงลักษณะของพื้นที่แหล่งที่อยู่อาศัยและลักษณะทางสัณฐานวิทยาของปลากัด การวิจัยในครั้งนี้สามารถลุล่วงตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากกลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่อำนวยความสะดวกในการเก็บเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล และได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย จากข้อมูลต่างๆ นำไปสู่การจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ตำบลลำพะยาผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ ชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการและผู้ที่สนใจในการสืบค้นและเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการต่อไป

คณะผู้วิจัย

พฤศจิกายน 2562

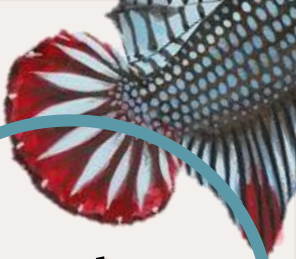

สารบัญ

แนะนำพื้นที่..... 1

อนุกรมวิธาน..... 3

ลักษณะทั่วไปของปลากัด..... 4

ปลากัดป่าภาคใต้..... 5

แหล่งที่อยู่อาศัย..... 6

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน..... 7

ลักษณะสัณฐาน..... 13

องค์ความรู้ในการเลี้ยงปลากัด.....14

ภูมิปัญญาในการเลี้ยงปลากัด.....15

กลุ่มผู้เลี้ยงปลากัด.....16

การอนุรักษ์.....17

แนะนำพื้นที่

พื้นที่ **หุบเขาลำพญา** ตั้งชื่อตามประวัติศาสตร์ของพื้นที่ในสมัยอาณาจักรปัตตานี มีเทือกเขาสันกาลาคีรีกั้นเป็นเขตแดนธรรมชาติระหว่างอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา และอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

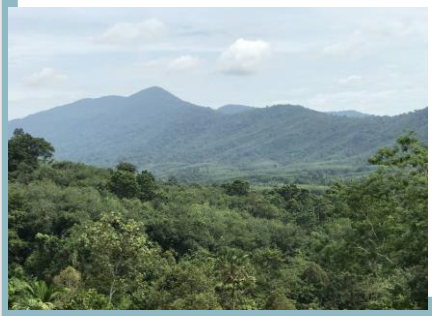

สภาพทั่วไปเป็นที่ราบและภูเขาพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์และมีแนวเขาของเทือกเขาสันกาลาคีรีกั้น เป็นแหล่งต้นน้ำที่ไหลผ่านลงมาตอนล่างบริเวณหุบเขาลำพญา เกิดเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ และบางช่วงจะเป็นบึงขนาดใหญ่ บางช่วงเป็นลำธารตื้น ๆ ไหลผ่านลงสู่พื้นที่บริเวณเขื่อนลำพะยา ไหลผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลลำพะยา ตำบลลำใหม่ ตำบลพร่อน และไหลลงสู่แม่น้ำปัตตานีบริเวณตำบลท่าสาป

ระบบนิเวศมีหลายลักษณะ ได้แก่ ป่าดิบเขา บึงน้ำจืด ลำธาร ป่าพรุ ที่ราบในหุบเขา ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพแตกต่างกันตามแหล่งที่อยู่ต่าง ๆ นอกจากจะมีแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่ไหลมาจากภูเขาแล้วตำบลลำพะยายังมีเขื่อนกักเก็บน้ำ ซึ่งก่อสร้างโดยชาวอังกฤษเพื่อใช้ในการทำเหมืองแร่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

แนะนำพื้นที่

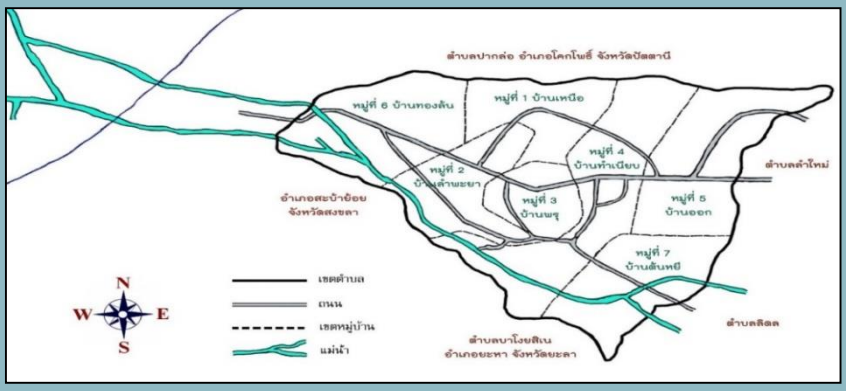

ภาพแสดง แผนที่การไหลผ่านของน้ำในบริเวณตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

ภาพแสดง สภาพพื้นที่อาศัยและการกระจายพันธุ์เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำหนอง บึง ป่าพรุ นาข้าว และนาร้าง ที่มีลักษณะแหล่งน้ำนิ่งหรือลำธารขนาดเล็ก

ภาพแสดง ที่ตั้งหุบเขาลำพญา ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

อนุกรมวิธาน

ปลากัด เป็นปลาที่นิยมเลี้ยงมานาน ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ชาวต่างชาติมักรู้จักในชื่อ Fighting Fish หรือ Siamese Fighting Fish และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Betta splendens Regan* จัดเป็นปลาพื้นเมืองดั้งเดิมของไทยที่นิยมเลี้ยงมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อดูเล่นและเพื่อกีฬากัดปลา พบได้ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ ตามห้วยหนอง คลอง บึง แอ่งน้ำ ลำคลอง รวมทั้งอ่างเก็บน้ำบริเวณน้ำตื้น มักพบในจุดน้ำที่ค่อนข้างใส และน้ำนิ่ง หรือแหล่งน้ำที่มีต้นไม้น้ำขึ้น เช่น กก หญ้า ปล้อง ธูปฤาษี เป็นต้น

Superclass : Osteichthyes

Class : Actinopterygii

Order : Perciformes - perch-like fishes

Suborder : Anabantoidei -- labyrinthfishes

Family : Osphronemidae Bleeker, 1859 -- giant gouramis

Subfamily : Macropodinae Liem, 1963

Genus : Betta

Nelson (1984)

ลักษณะทั่วไปของปลากัด

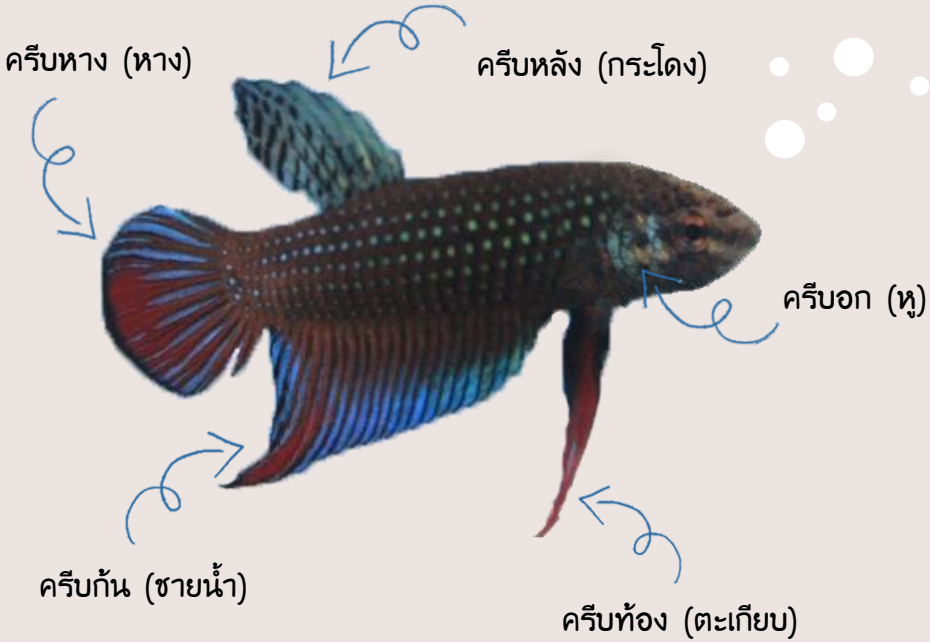

- ครีบหลัง หรือครีบกระโดงหลัง (Dorsal Fin) คือ ครีบเดี่ยวที่อยู่บนสันหลังปลา
- ครีบอกหรือครีบหู (Pectoral Fins) คือ ครีบที่อยู่บริเวณด้านข้างของอก
- ครีบท้องหรือตะเกียบ (Pelvin Fins) คือ ครีบคู่ที่อยู่บริเวณสันท้อง
- ครีบหาง (Caudal Fin) คือ ครีบเดี่ยวที่ต่อกับส่วนปลายของกระดูกหาง
- ครีบก้น หรือครีบทวาร หรือชายน้ำ (Anal Fins) คือ ครีบเดี่ยวที่อยู่หลังรูทวาร

ปลากัดป่าภาคใต้

Betta Imbellis Ladiges, 1975

ปลากัดลูกทุ่ง มีลักษณะลำตัวเล็กกว่าพันธุ์ลูกหม้อ ลำตัวค่อนข้างยาว ครีบยาวปานกลางหรือยาวกว่าพันธุ์ลูกหม้อเล็กน้อย สีไม่เข้มมากนัก ส่วนมากมักจะเป็นสีแดงแกมเขียว เป็นพันธุ์ที่มีความตื่นตกใจได้ง่ายที่สุด การกัดจะมีความว่องไวมากกว่าพันธุ์ลูกหม้อ ปากคม แต่ไม่ค่อยมีความอดทน ใช้เวลาประมาณ 30 นาทีจะรู้ผลแพ้ – ชนะ นิยมใช้ในวงการกัดพนันเช่นกัน

การกระจายพันธุ์พบตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีลงไปจนสุดชายแดนภาคใต้และแพร่กระจายไปถึงประเทศมาเลเซีย พบอาศัยตามทุ่งนา หนองน้ำ ที่มีน้ำนิ่งหรือคลองที่มีน้ำไหลเอื่อยๆ

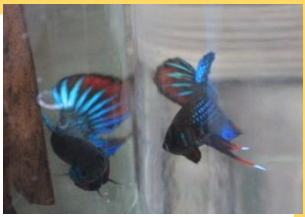

แหล่งที่อยู่อาศัย

สภาพพื้นที่อาศัยและแพร่การกระจายพันธุ์ตามพื้นที่ราบลุ่มน้ำ หนอง บึง ป่าพรุ นาข้าว และนาร้าง ที่มีลักษณะแหล่งน้ำนิ่งหรือลำธารขนาดเล็ก

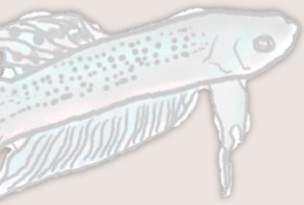

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน

ส่วนหัวและลำตัว

สันหัวเป็นเขม่าดำ ที่แก้มมีขีดสีเขียว
ถึงฟ้าสองขีด ซึ่งบางตัวอาจมีสีเขียวเคลือบเต็มแก้ม

ลำตัวทรงกระบอก

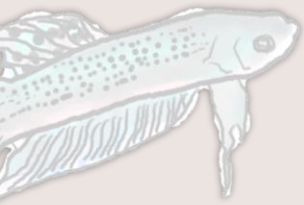

ลักษณะเด่นตามภาคตรฐาน

แก้มและเกล็ด

เกล็ดมีสีเขียวถึงฟ้าเข้ม ขึ้นเรียงเต็มตัวหรือขึ้นประปรายก็ได้แล้วแต่ลักษณะเฉพาะแหล่งนั้นๆ แต่ถ้าสีของเกล็ดขึ้นเรียงกันเป็นแถวชัดเจนถือเป็นลักษณะเด่น

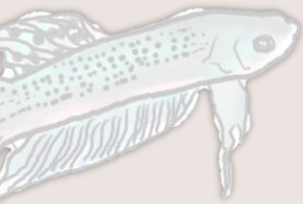

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน

ครีบหลังหรือกระโดง

ก้านครีบเดี่ยว พื้นเนื้อ (เยื่อครีบ) มีสีเขียวหรือฟ้า มีลายสีดำก้านครีบโทนสีน้ำตาลแดงถึงดำ อาจพบปลายกระโดงมีสีแดงซึ่งถือว่าไม่ใช่ลักษณะเด่น

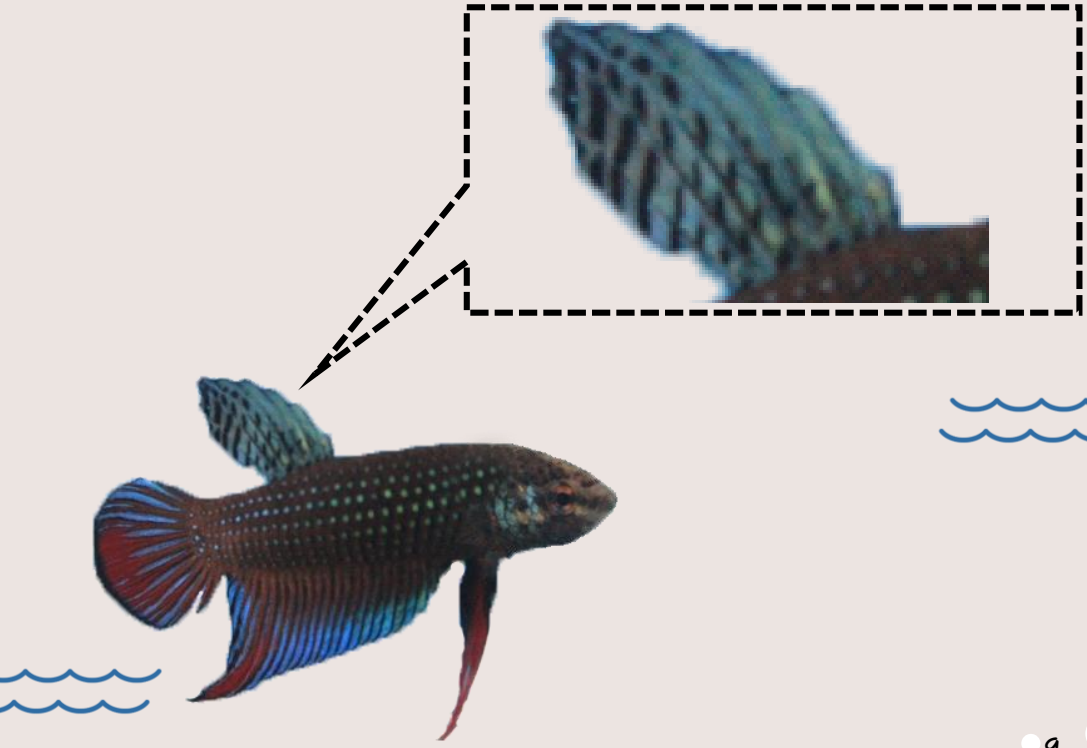

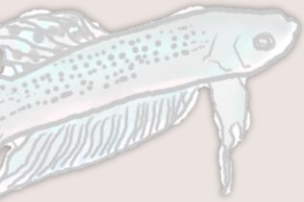

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน

ครีบก้นหรือชายน้ำ

พื้นเนื้อและก้านครีบเป็นสีแดง ระหว่างทุกก้านมีสีเขียวหรือฟ้าขึ้นแซม (เส้นสีเขียวหรือฟ้านี้จะขึ้นระหว่างปลายก้านจนถึงโคนก้านหรือไม่ถึงก็ได้ แต่ถ้าถึงโคนถือว่าเป็นลักษณะเด่น) จุดเด่นที่สำคัญคือ ปลายชายน้ำของครีบก้น (ชายธง) ต้องมีสีแดงคล้ายรูปหยดน้ำ หรือรูปปลายหอก

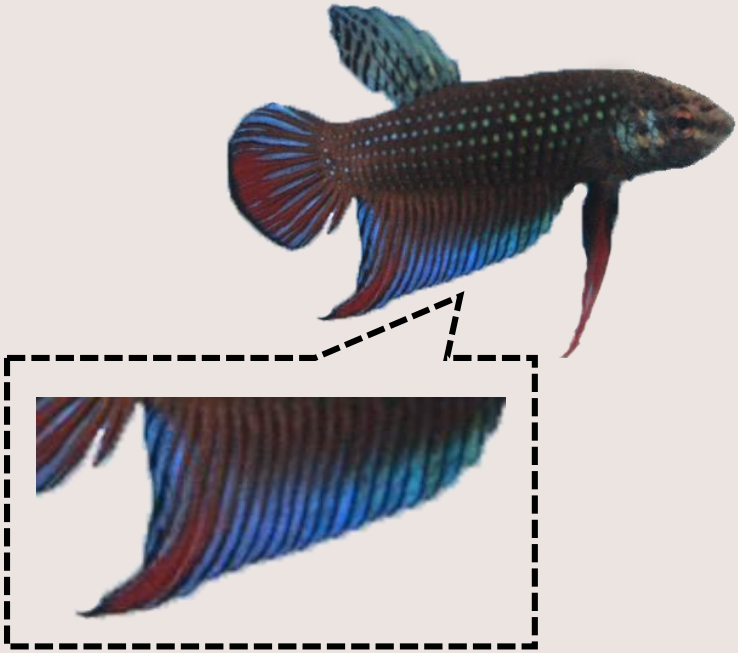

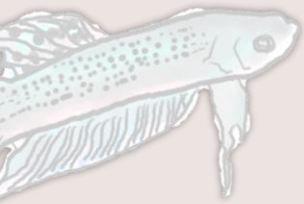

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน

ครีบท้องหรือตะเกียบ

ก้านครีบเดี่ยวเป็นครีบคู่ ก้านครีบเส้นแรกมีสีดำ พื้นตะเกียบมีสีแดง ปลายตะเกียบสีขาวและไม่แตก

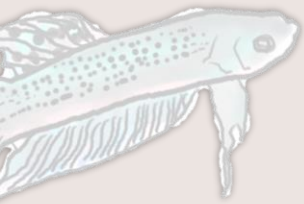

ลักษณะเด่นตามมาตรฐาน

ครีบหาง

รูปทรงของครีบเป็นทรงพัด สีพื้นหางและก้านครีบเป็น**สีแดงเข้ม** ปลายก้านครีบแตกสองเท่านั้น ระหว่างก้านครีบมีเส้น**สีเขียว**หรือ**ฟ้า**แซม ลากจากโคนหางไม่ถึงสุดปลายหางถือเป็นลักษณะเด่น ปลายหางมี**สีแดง** รูปทรงคล้ายพระจันทร์เสี้ยว หรือมักเรียกกันว่า “วงพระจันทร์” ถ้าวงพระจันทร์มีขนาด 1 ใน 3 ส่วนของครีบหางถือว่าเป็นลักษณะเด่น

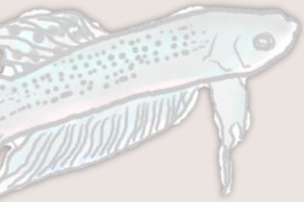

ลักษณะสัณฐาน

ชื่อวิทยาศาสตร์ :

Betta Imbellis Ladiges, 1975

ชื่อสามัญ :

Peaceful betta, Malay fighting fish

ถิ่นที่อยู่อาศัยและการกระจายพันธุ์:

พบตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีลงไปจนสุดชายแดนภาคใต้และแพร่กระจายไปถึงประเทศมาเลเซีย พบอาศัยตามทุ่งนา หนองน้ำ ที่มีน้ำนิ่งหรือคลองที่มีน้ำไหลเอื่อยๆ

องค์ความรู้ในการเลี้ยงปลากัด

ปลากัดที่ถูกจับมาจากธรรมชาติมีลักษณะนิสัยก้าวร้าวและชอบต่อสู้ ดังนั้นเมื่ออายุครบ 1 เดือนครึ่งถึง 2 เดือน ผู้เลี้ยงควรแยกเลี้ยงในภาชนะที่เตรียมไว้ภาชนะละ 1 ตัว

ภาชนะที่ใช้ควรเป็นภาชนะขนาดเล็กและปากไม่เปิดกว้างมาก เพื่อป้องกันการกระโดดของปลา และป้องกันศัตรูที่อาจจับกินปลาเช่น ขวดแบน หรือขวดกลม จุน้ำได้ 150 –200 ซีซี ใส่น้ำลงในขวดเพียงเศษ 3 ส่วน 4 ของขวด เพื่อให้เหลือช่องว่างของอากาศเหนือผิวน้ำให้ปลาได้หายใจหรือฮุบอากาศ ใช้น้ำที่สะอาดปราศจากคลอรีนหรือน้ำที่มีกลิ่นรุนแรง หลีกเลี่ยงการใช้น้ำประปา

อย่าวางปลาโดนแสงแดดโดยตรง อุณหภูมิที่เหมาะสมควรอยู่ในช่วง 25–28 องศาเซลเซียส อาหาร ได้แก่ ลูกน้ำ หนอนแดง ไรสีน้ำตาล ควรให้อาหารวันละ 1–2 ครั้ง ในปริมาณพอดีที่ปลากินอิ่ม ปลามักจะกินอาหารประมาณ 5 นาที การถ่ายน้ำควรกระทำสัปดาห์ละ 1–2 ครั้ง

ภูมิปัญญา ในการเลี้ยงปลากัด

คุณสมบัติพิเศษของใบหูกวางคือ จะมีสารชนิดหนึ่งที่สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรียในน้ำ ป้องกันปรสิต สามารถลดความเครียดให้กับปลาได้ ช่วยในการรักษาแผลจากการต่อสู้ เร่งสีปลาให้สวยงาม สามารถกระตุ้นให้ปลากัดเก่ง และปรับค่า PH ในน้ำให้เป็นกลางมากที่สุด และรักษาปลาที่ไม่สบาย มีอาการตกใจ และไม่กินอาหารได้

"ใบหูกวาง ควรใช้ใบที่แห้ง (สีน้ำตาลอ่อน) ไม่มีเชื้อรา ห้ามใช้ใบสดเพราะยางของใบหูกวางเป็นพิษกับปลา ปริมาณที่ใช้ควรพอเหมาะ นำมาฉีกเป็นชิ้นๆ พอประมาณ นำมาใส่ลงไปในภาชนะหรือขวดที่เลี้ยงปลากัด ทิ้งไว้ 1 – 2 คืน อาการดังกล่าวก็จะหายไป หลังจากนั้นก็ถ่ายน้ำทิ้ง และเปลี่ยนน้ำใหม่ได้ตามปกติ"

กลุ่มผู้เลี้ยงปลากัด

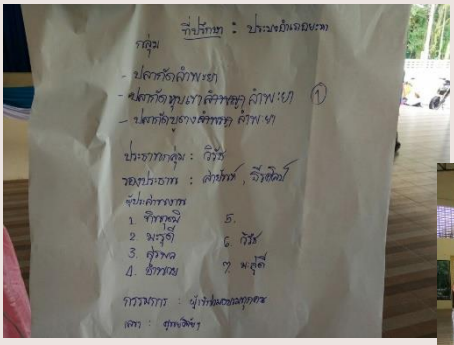

เกิดกลุ่มปลากัดลำพะยา มีสมาชิกกลุ่มจำนวน 13 คน มีทั้งเยาวชนและประชาชนทั่วไป

สมาชิกชมรมปลากัดลำพะยา ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 2 ในการเข้าร่วมประกวดปลากัดพื้นบ้านในงานมหกรรมตลาดปศุสัตว์ชายแดนใต้ ปี 2561

การอนุรักษ์

จัดโครงการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชีวภาพเด่นในตำบลลำพะยา กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ #การเพาะเลี้ยงปลากัดเพื่อสร้างอาชีพ

จัดกิจกรรมการประกวดปลากัด (พื้นบ้าน) สวยงามในตำบลลำพะยา มีผู้เข้าร่วมประกวดทั้งสิ้น ๒๒ คน และได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในหมู่เยาวชน

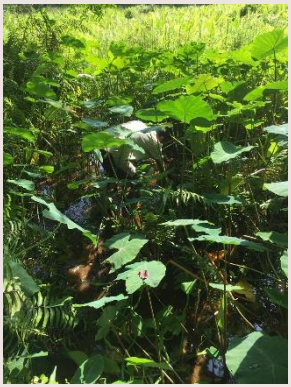

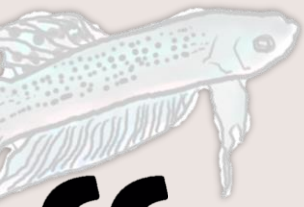

คณะผู้จัดทำ

อาจารย์เวคิน วุฒิวงศ์
นายซูไบดี โตะโมะ
นายมูฮำหมัดตายุดิน บาฮะคีรี
นางสาวพาตีเมาะ อาแยกาจิ
นางสาวนัสรี มะแน
นางสาวสุภารัตน์ เต็มรัตน์

เรียบเรียงเนื้อหา
นายซูไบดี โตะโมะ

ถ่ายภาพ
นางสาวสุภารัตน์ เต็มรัตน์

ออกแบบและตกแต่ง
นางสาวนัสรี มะแน

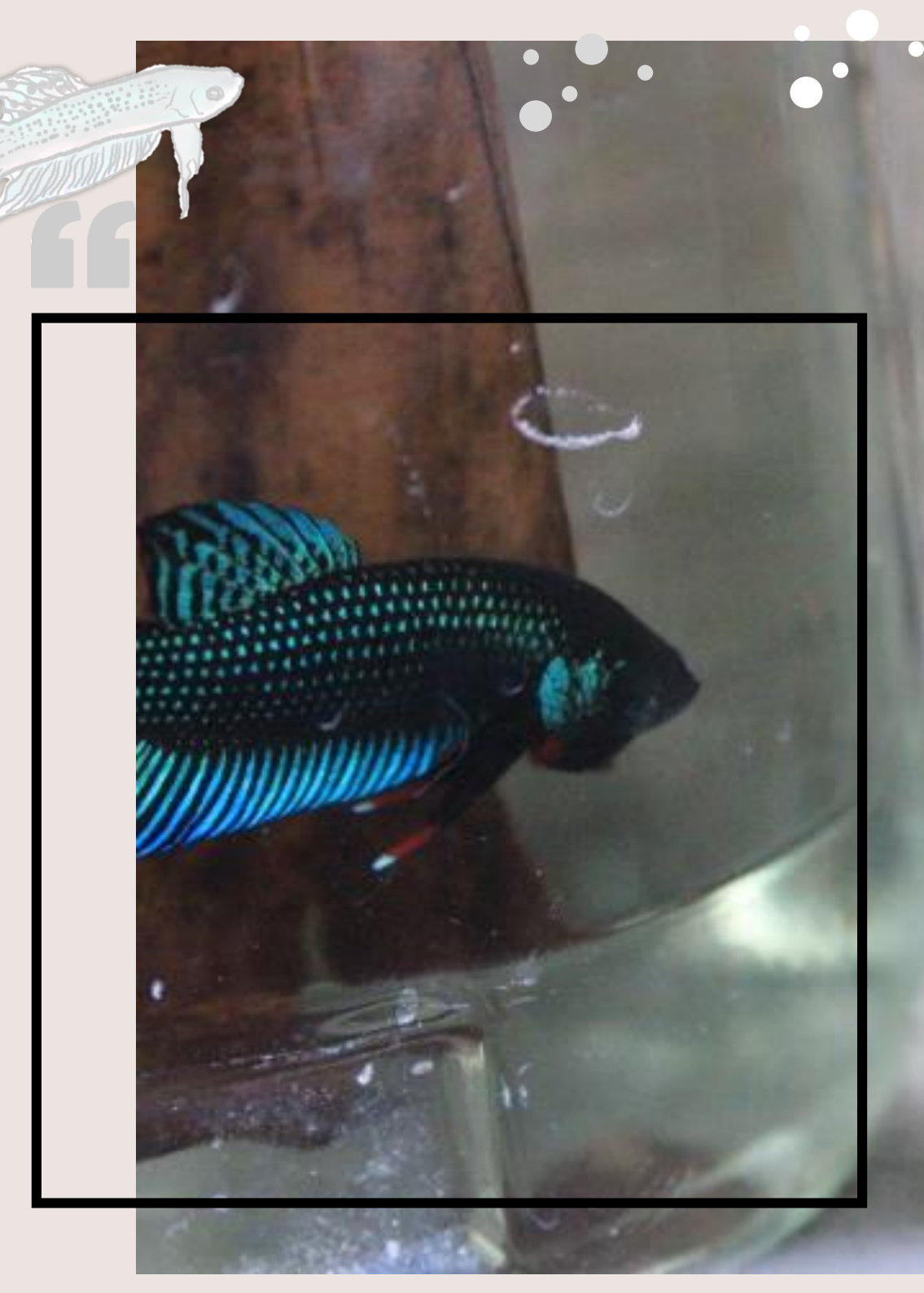

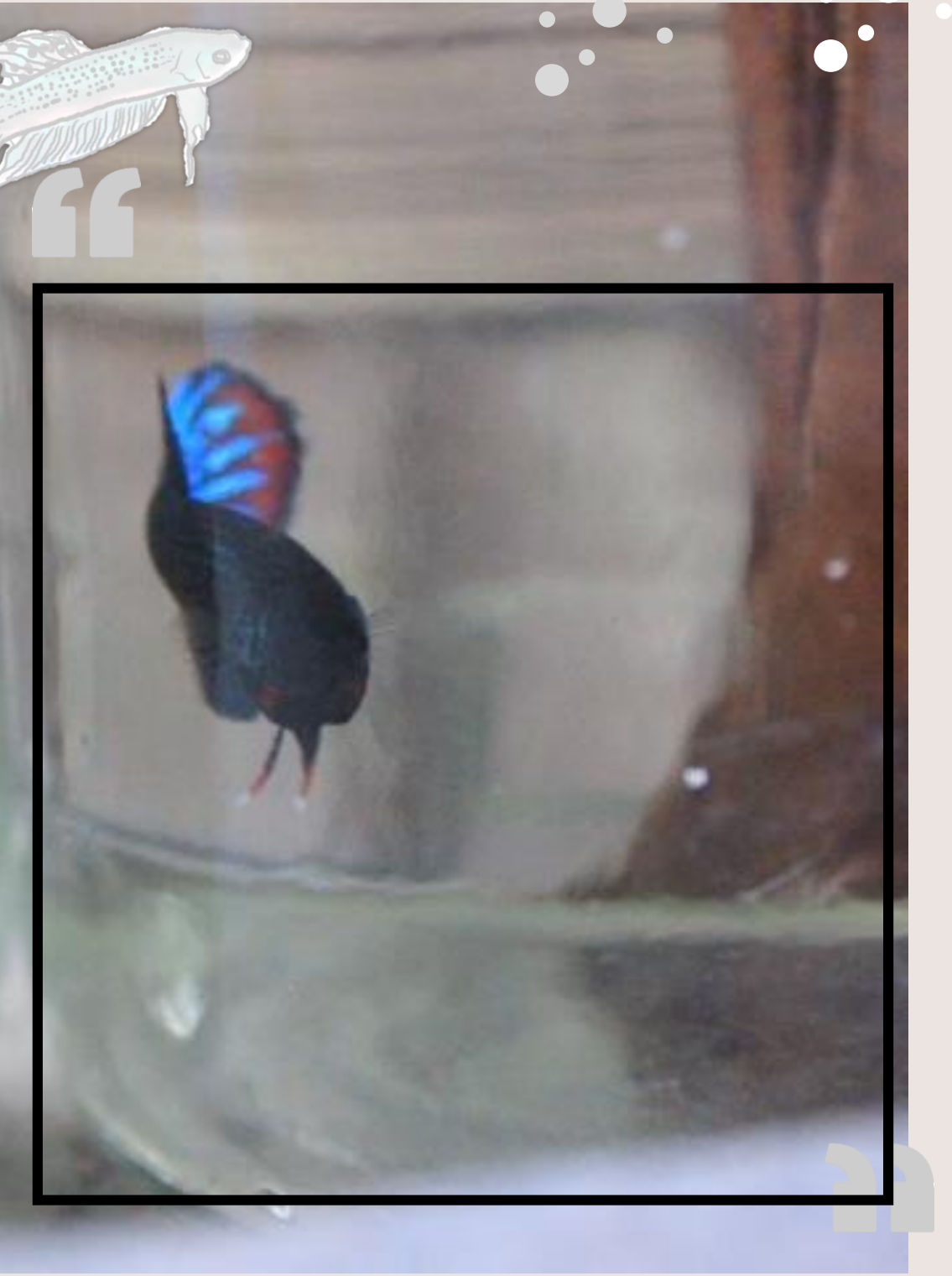

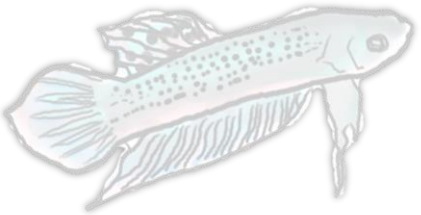

ศูนย์วิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา บรมราชินีนาถ
สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา